

Η συμβολή του παιχνιδιού στην ανάπτυξη των παιδιών

ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, ΜΑΡΙΑ ΙΩΑΝΝΑ,

Κλινικός Ψυχολόγος, Msc, Ph.D. -
Ψυχοθεραπεύτρια Γνωσιακής /
Συμπεριφοριστικής Κατεύθυνσης

gmargirop@gmail.com, www.argiropoulou.gr

Τι είναι το παιχνίδι;

Τι είναι το παιχνίδι;

Μια εμπειρία, πάντοτε μια δημιουργική εμπειρία, στο συνεχές του χώρου και του χρόνου, μια βασική μορφή ζωής

Winnicott, 1971, σ.50

Το παιχνίδι είναι...

- ✓ Οικουμενικό
- ✓ Κύριο χαρακτηριστικό της υγιούς ανθρώπινης ανάπτυξης
- ✓ Διευκολύνει την ανάπτυξη
- ✓ Οδηγεί στη διαμόρφωση διαπροσωπικών και κοινωνικών σχέσεων

Μεταβατικά αντικείμενα & μεταβατικά φαινόμενα

Οι πρώτες μορφές παιχνιδιού που εκδηλώνονται στη βρεφική ηλικία

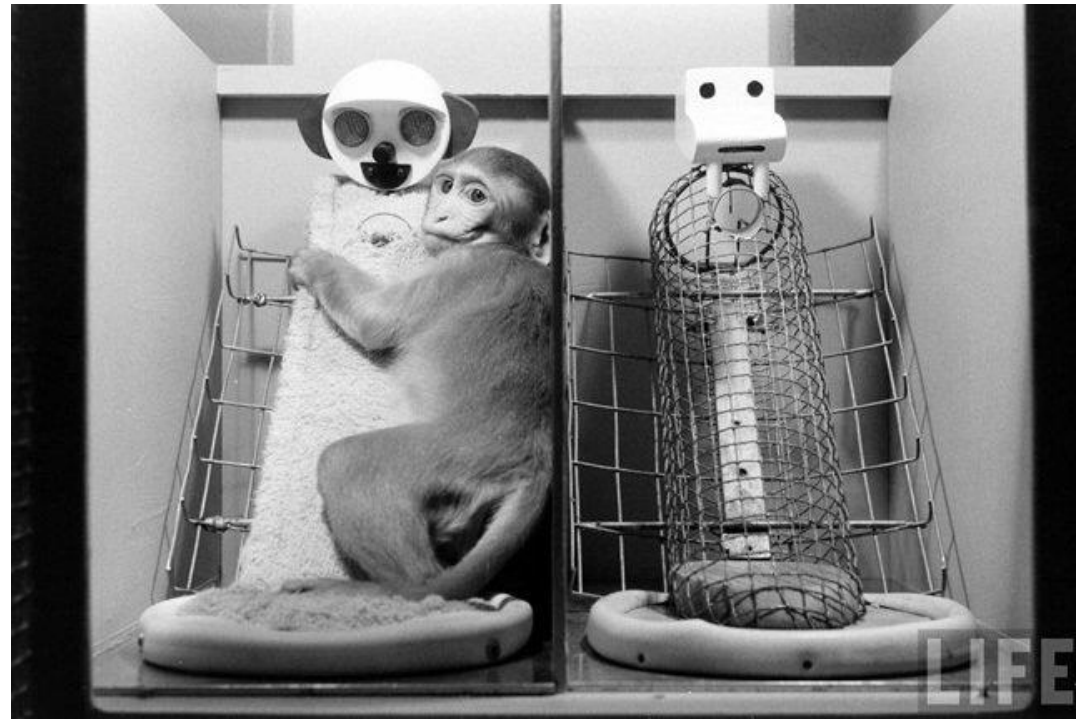
Παραδείγματα πρωτογενών μεταβατικών αντικειμένων: ο αντίχειρας, η πιπίλα, μια κουβέρτα, μια πετσέτα ή άλλα μαλακά, εύπλαστα ή λίγο ως πολύ άμορφα αντικείμενα με ζεστή υφή

Παραδείγματα δευτερογενών μεταβατικών αντικειμένων: αρκουδάκια, κούκλες ή άλλα μαλακά αντικείμενα, στη νηπιακή ηλικία και σκληρά αντικείμενα όπως κύβοι, αυτοκινητάκια

Τα αγόρια προτιμούν τα σκληρά ενώ τα κορίτσια τα μαλακά αντικείμενα

Όσο το παιδί μεγαλώνει μπορεί να δώσει ένα όνομα στο μεταβατικό αντικείμενο,

ΤΟ ΠΕΙΡΑΜΑ ΤΟΥ HARLOW: Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΠΟΥ ΠΑΡΕΧΕΙ Η ΜΗΤΕΡΑ

Ο φανταστικός σύντροφος

- ▶ Είναι μια επέκταση του Εαυτού (μεταβατικός εαυτός) στον οποίο προβάλλονται από το παιδί τα ιδεώδη, οι φόβοι, η επιθετικότητα και η αγάπη του
- ▶ Διευκολύνει την πορεία του παιδιού από την αγάπη για τον εαυτό προς την αγάπη για άλλα πρόσωπα

Άλλες μορφές μεταβατικών αντικειμένων

Η προσκόλληση των παιδιών στα ζώα

Η γραφή

Τελετουργίες και συνήθειες (π.χ. πριν τον ύπνο)

Εκφορά μουσικών νοτών

Ρυθμικές κινήσεις με το σώμα

Η χρήση των μεταβατικών αντικειμένων στα πρόωρα βρέφη

- ▶ Η τοποθέτηση στη θερμοκοιτίδα ενός παιχνιδιού (ένα αρκουδάκι με μηχανισμό που φαίνεται να αναπνέει)είχε ευεργετική επίδραση στη σωματική υγεία και στην ψυχική κατάσταση του πρόωρου βρέφους

Η μετεξέλιξη των μεταβατικών αντικειμένων

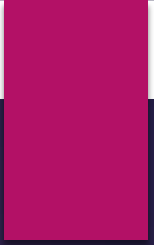
- Προς το τέλος της νηπιακής ηλικίας ή αργότερα το μεταβατικό αντικείμενο χάνει το νόημά του και παύει να χρησιμοποιείται
- Είτε διαχέεται σε όλο το πολιτισμικό χώρο ή εσωτερικεύεται και η λειτουργία της ανακούφισης που αυτό επιτελούσε εξελίσσεται στην ικανότητα του παιδιού για αυτό-ανακούφιση διευκολύνοντας την ανεξαρτητοποίηση και τη συνοχή της προσωπικότητάς του

Η μετεξέλιξη των μεταβατικών αντικειμένων

- Τα πρότυπα που εγκαθίστανται στη βρεφονηπιακή ηλικία μπορεί να επιμείνουν και στην παιδική, ώστε το παιδί να συνεχίζει να έχει ανάγκη το αρχικό μαλακό αντικείμενο για να αποκοιμηθεί, όταν νοιώθει μοναξιά ή όταν νοιώθει την απειλή της καταθλιπτικής διάθεσης
- Τα μεγαλύτερα παιδιά και οι έφηβοι μπορεί να μην χρησιμοποιούν το αρχικό μεταβατικό αντικείμενο (π.χ. αρκουδάκι) αλλά αντί για αυτό καταφεύγουν στις κατασκευές, στη ζωγραφική, στη μουσική, στο χορό, στην ονειροπόληση, στη γραφή, στο διάβασμα, στη χρήση του ημερολογίου στη περιήγηση στο διαδίκτυο κ.α.
- Στους ενήλικες μεταβατικά αντικείμενα μπορεί να είναι η αγαπημένη πένα, το ημερολόγιο κ.τ.λ.

Ο ρόλος του κοινωνικο-πολιτισμικού πλαισίου

- ▶ Σε κοινωνίες που ενθαρρύνουν το θηλασμό, τη σωματική επαφή μητέρας-βρέφους, την συνκοίμηση του παιδιού στο ίδιο δωμάτιο ή κρεβάτι με τους γονείς (π.χ. Κορέα, αγροτικές περιοχές Ιταλίας) η συχνότητα χρήσης μεταβατικών αντικειμένων είναι πιο χαμηλή συγκριτικά με κοινωνίες που δεν ενθαρρύνουν αντίστοιχες πρακτικές (π.χ. αγγλοσαξωνική, αμερικάνικη)
- ▶ Η οικουμενικότητα των μεταβατικών αντικειμένων έχει αμφισβητηθεί από τη διαπολιτισμική έρευνα
- ▶ Ορισμένοι ειδικοί την ιδέα ότι η χρήση των μεταβατικών αντικειμένων συνιστά ένα φυσιολογικό αναπτυξιακό φαινόμενο-αν και πολλά παιδιά με φυσιολογική ανάπτυξη τα χρησιμοποιούν

Ποια πρέπει να είναι η στάση των
παιδαγωγών στη χρήση
μεταβατικών αντικειμένων;

Ο ρόλος των παιδαγωγών

- ▶ Πολλά παιδιά φέρνουν στο παιδικό σταθμό και στο νηπιαγωγείο τα αγαπημένα τους αντικείμενα
- ▶ Για την αντιμετώπιση του άγχους αποχωρισμού μια άλλη τεχνική που έχει εφαρμοστεί πειραματικά είναι να επιτραπεί στα παιδιά να παίρνουν στο σπίτι τους αντικείμενα από το σταθμό ως μεταβατικά αντικείμενα
- ▶ Τα παιδιά μπορούν να παίρνουν στο σταθμό φωτογραφίες των αγαπημένων τους προσώπων

Ο ρόλος των παιδαγωγών

- ▶ Η χρήση του καθρέφτη ως μεταβατικό αντικείμενο έχει δοκιμαστεί σε παιδιά προσχολικής ηλικίας με ειδικές ανάγκες, με σκοπό την διευκόλυνση της ενασχόλησής τους με το περιβάλλον
- ▶ Ο προθάλαμος του βρεφονηπιακού, όπου λαμβάνει χώρα ο απαχωρισμός και η επανένωση του παιδιού με τους γονείς αποτελεί ένα μεταβατικό χώρο τον οποίο τα παιδιά μπορούν να επισκέπτονται μέσα στη μέρα

Ο ρόλος των παιδαγωγών

- ▶ Οι παιδαγωγοί μπορούν να αξιοποιήσουν τα μεταβατικά αντικείμενα για να ενισχύσουν την αίσθηση ασφάλειας των παιδιών κατά τη μετάβασή τους από το σπίτι στο σχολείο, την αίσθηση του προσωπικού ελέγχου, της προσωπικής συνέχειας στο χώρο και στο χρόνο και για να αντιμετωπίσουν το άγχος αποχωρισμού

Το μεταβατικό
αντικείμενο
διευκολύνει ή
εμποδίζει τη
προσαρμογή
στο παιδικό
σταθμό;

Το μεταβατικό
αντικείμενο
διευκολύνει την
προσαρμογή
όταν:

ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΟΠΩΣ ΤΑ ΚΟΙΝΑ
ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΑ ΤΩΝ
ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ
ΕΝΗΛΙΚΩΝ ΚΑΙ ΦΕΡΝΕΙ ΤΑ
ΠΑΙΔΙΑ ΠΙΟ ΚΟΝΤΑ

Το μεταβατικό
αντικείμενο
εμποδίζει την
προσαρμογή
όταν:

ΠΡΟΚΑΛΕΙ ΤΗ ΖΗΛΕΙΑ ΚΑΙ
ΤΟΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟ ΜΕΤΑΞΥ
ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΚΑΙ Ο
ΚΑΤΟΧΟΣ ΤΟΥ ΔΙΕΚΔΙΚΕΙ ΤΗΝ
ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ

Τι μπορεί να κάνει ο
παιδαγωγός;

Τι μπορεί να κάνει ο παιδαγωγός;

- ▶ Πρέπει να ενθαρρύνει το παιδί να αφήσει για λίγο στην άκρη το μεταβατικό αντικείμενο με τρόπο που να μην απειλεί το παιδί(π.χ, να δώσει το αρκουδάκι του σε ένα άλλο παιδι που κλαίει, να κάνει πως σιδερώνει το κομμάτι υφάσματος στο οποίο έχει προσκολληθεί)
- ▶ Όταν δεν επιτρέπεται στο παιδί η χρήση του μεταβατικού αντικειμένου το παιδί μπορεί να εκδηλώσει ανησυχία, άγχος ή να νοιώθει απαρηγόρητο
- ▶ Το μεταβατικό αντικείμενο αποτελεί ιδιοκτησία του παιδιού και ο παιδαγωγός πρέπει να προστατεύει το δικαίωμα του παιδιού να αποφασίζει αν θέλει ή όχι να το μοιραστεί με άλλα παιδιά

Ο ρόλος των παιδαγωγών

- ▶ Να παίζουν με το παιδί
- ▶ Να το διευκολύνουν ώστε να γίνει ικανό να παίξει, να δεν μπορεί
- ▶ Να εμπλουτίζουν το χώρο του παιχνιδιού ανάμεσα σε αυτούς και το παιδί
- ▶ Να λειτουργήσουν ως ψυχοθεραπευτές παιδαγωγοί όταν δεν έχει δοθεί στο παιδί η ευκαιρία από την οικογένεια να «κατοικήσουν» στο χώρο του παιχνιδιού και της δημιουργίας

Ο ρόλος των παιδαγωγών

- ▶ «Η προαγωγή της ανάπτυξης και το παιδαγωγικό έργο λαμβάνουν χώρα στο σημείο επικάλυψης των δύο περιοχών παιχνιδιού: της περιοχής παιχνιδιού του παιδιού και της περιοχής παιχνιδιού του παιδαγωγού» (Γαλανάκη, 2010, σ.31)
- ▶ «όσοι φροντίζουν τα παιδιά όλων των ηλικιών πρέπει να είναι έτοιμη να φέρουν το παιδί σε επαφή με τα κατάλληλα στοιχεία της πολιτισμικής κληρονομιάς, ανάλογα με την ικανότητα, τη συναισθηματική ωριμότητα και την αναπτυξιακή φάση του κάθε παιδιού» Winnicott, 1971, σ. 110

Σε τι χρησιμεύει
το παιχνίδι;

Σε τι χρησιμεύει το παιχνίδι;

- ▶ Η ικανότητα του παιδιού να παίζει και να δημιουργεί διευκολύνει τον αποχωρισμό του από τα σημαντικά πρόσωπα της ζωής του και τη σταδιακή ανεξαρτητοποίησή του από τους γονείς του

Μέσα από το παιχνίδι το παιδί ανακαλύπτει
τον πραγματικό εαυτό του

Μέσα από το παιχνίδι το παιδί ανακαλύπτει τον πραγματικό εαυτό του

- ▶ Κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού το παιδί μπορεί να είναι δημιουργικό, να κάνει χρήση ολόκληρης της προσωπικότητάς του και μέσα από αυτή τη δημιουργικότητα ανακαλύπτει τον εαυτό του
- ▶ από την ηλικία των 6 μηνών τα βρέφη αρχίζουν να μπορούν να είναι μόνα τους για όλο και μεγαλύτερα διαστήματα, κάτι που τα βοηθά να μπορούν να χαλαρώνουν και να συγκεντρώνονται κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού

Μεταβατικά αντικείμενα και οικογενειακό πλαίσιο

- ▶ Το βρέφος μπορεί να χρησιμοποιήσει τα μεταβατικά αντικείμενα όταν το εσωτερικό αντικείμενο, δηλαδή η εσωτερική εικόνα της μητέρας, είναι ζωντανό, αληθινό και αρκετά καλό- η μητέρα πρέπει να είναι υπαρκτή και «ζωντανή»
- ▶ Διαταραχή στη χρήση των μεταβατικών αντικειμένων εμφανίζεται στη νηπιακή ψύχωση, σε παιδιά που έχουν υποστεί πρώιμο ψυχικό τραύμα, όταν η μητέρα δεν επενδύει θετικά στο σώμα του παιδιού, δεν παρέχει στο παιδί ικανοποίηση με σταθερότητα και αξιοπιστία, όταν η μητέρα πάσχει από κατάθλιψη (απουσία δημιουργικής ζωής με μητέρα) και όταν οι ενήλικες κάνουν κατήχηση, εισάγουν βίαια πληροφορίες και απαιτούν συμμόρφωση από το παιδί (π.χ. το παιδί αιχμαλωτίζεται από τη δημιουργικότητα των γονέων ή της τηλεόρασης, το παιχνίδι διαπλέκεται με τη διαφήμιση και τις ιδεολογίες των ενηλίκων)

Όταν οι σημαντικοί άλλοι προσπαθούν να αλλάξουν το παιδί και να το προσαρμόσουν στα μέτρα τους και όταν το παιδί δεν νοιώθει ελεύθερο στο παιχνίδι να είναι ο αληθινός του εαυτός δημιουργείται διχασμός ανάμεσα στον αληθινό και στον ψεύτικο εαυτό

το παιδί δείχνει προς τα έξω τον ψεύτικο εαυτό, ενώ ο αληθινός δεν εκφράζεται

το παιδί γίνεται ανήσυχο, ανίκανο να παίξει, δεν μπορεί να επωφεληθεί από την πολιτισμική παράδοση και δεν μπορεί να συνεισφέρει σε αυτή όσο μεγαλώνει

“ Για να μπορεί ένα παιδί να παίξει πρέπει να νιώθει δεδομένο ότι τα πρόσωπα που αγαπά είναι διαθέσιμα και αξιόπιστα και συνεχίζουν να είναι διαθέσιμα όταν το παιδί τα θυμάται, αφού όμως τα έχει ξεχάσει παίζοντας ”

ΓΑΛΑΝΑΚΗ, 2011, σ. 39)

Προς το τέλος του πρώτου έτους το παιδί ανακαλύπτει τη φύση και αρχίζει να απολαμβάνει το παιχνίδι και τη δημιουργία μέσα στη φύση

Κοινωνικά
στοιχεία του
παιχνιδιού: μέσο
διεύρυνσης
γνωστικών
δεξιοτήτων

Είδη μοναχικού παιχνιδιού

- ➔ Λειτουργικό παιχνίδι: απλές επαναλαμβανόμενες δραστηριότητες (3 έτη)
- ➔ Παιχνίδι κατασκευών: χρήση αντικειμένων για δημιουργία ή χτίσιμο ενός πράγματος όπως παζλ, τουβλάκια (4 έτη)

Η αναπτυξιακή πορεία του παιχνιδιού κατά τα 3 πρώτα έτη σύμφωνα με τον Mahler

Ηλικία	Μορφή παιχνιδιού
0-4 μήνες	Αισθησιοκινητικός διάλογος μητέρας παιδιού
5-9 μήνες	Παιχνίδι με άψυχα αντικείμενα που ανήκουν στη μητέρα Παθητικό και ενεργητικό «κου- κου, τσα» Πάρε δώσε αντικειμένων Πέταγμα αντικειμένων από παιδί και άρση τους από ενήλικες
10-15 μήνες	Κυνήγι και επανεύρεση/Αμοιβαίο τάισμα Έλξη παιχνιδιών/Οδήγηση Παιχνίδια με μπάλα
15-25 μήνες	«λάφυρα στην αγκαλιά της μαμάς»/επίδειξη δεξιοτήτων/ έναρξη παιχνιδιών ρόλων
30 ^{ος} μήνας-	Εκτεταμένο παιχνίδι ρόλων

- ▶ Παράλληλο παιχνίδι: τα παιδιά παίζουν παρόμοια παιχνίδια με παρόμοιο τρόπο, αλλά δεν συναλλάσσονται μεταξύ τους
- ▶ Παιχνίδι παρατήρησης: το παιδί παρακολουθεί άλλα παιδιά να παίζουν χωρίς να παίρνει μέρος
- ▶ Συντροφικό παιχνίδι: 2 ή περισσότερα παιδιά αλληλεπιδρούν μεταξύ τους ανταλλάσσοντας παιχνίδια και υλικό- αλλά οι δραστηριότητες είναι διαφορετικές
- ▶ Συνεργατικό παιχνίδι: τα παιδιά παίζουν μαζί, τηρούν τη σειρά, κοινά παιχνίδια & διαγωνισμοί
- ▶ Προς το τέλος της προσχολικής περιόδου το συμβολικό παιχνίδι γίνεται μη ρεαλιστικό και επινοητικό

Τα 5 είδη παιχνιδιού (Whitebread, 2012)

Σωματικό παιχνίδι

Παιχνίδι με αντικείμενα

Συμβολικό παιχνίδι

Παιχνίδι προσποίησης

Παιχνίδια με κανόνες

Σωματικό παιχνίδι

- ▶ Προσφέρει σωματική άσκηση και οφέλη για την υγεία των παιδιών
- ▶ Συσχετίζεται με την ακαδημαϊκή πρόοδο, τη γνωστική αυτό-ρύθμιση και την κοινωνική επάρκεια
- ▶ Βοηθά στην κινητική και τη κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών
- ▶ Τα διαλείμματα από τα γνωστικά έργα τα οποία περιλαμβάνουν μη δομημένες δραστηριότητες βελτιώνουν τη μάθηση και την προσοχή

Παιχνίδι με αντικείμενα

- ▶ Συσχετίζεται με την ανάπτυξη αναπαραστασιακών ικανοτήτων, δεξιοτήτων αιτιολογησης και στρατηγικών επίλυσης προβλημάτων
- ▶ Συσχετίζεται με την ανάπτυξη της γλώσσας, της μαθηματικής σκέψης και των χωρικών δεξιοτήτων
- ▶ Τα παιχνίδια με κύβους οδηγούν σε βελτίωση της χωρικής επεξεργασίας και τη νοητικής περιστροφής

Συμβολικό παιχνίδι

- ▶ Βελτιώνει τη γλωσσική ανάπτυξη, η οποία συσχετίζεται με την αυτορρύθμιση και τη σχολική επίδοση
- ▶ Συσχετίζεται με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων επικοινωνίας, με υψηλότερη γνωστική λειτουργικότητα και με την αυτορρύθμιση

Παιχνίδι προσποίησης

- ▶ Βοηθούν στην ανάπτυξη δεξιοτήτων αιτιολόγησης, των κοινωνικών δεξιοτήτων, και της επίγνωσης του τι μπορεί να σκέφτονται οι άλλοι (Θεωρία του νου);
- ▶ Βοηθά στην κοινωνική ανάπτυξη, στην ανάπτυξη της γλώσσας, των αφηγηματικών ικανοτήτων και της ρύθμισης των συναισθημάτων
- ▶ Βοηθά στην εκμάθηση εκτελεστικών λειτουργιών και στην ανάπτυξη της αυτορύθμισης και των κινήτρων

Παιχνίδια με κανόνες

- ▶ Βελτιώνουν τη μαθηματική & υπολογιστική ικανότητα
- ▶ Βοηθούν στην προσαρμογή στο σχολείο
- ▶ Μπορούν να λειτουργήσουν σαν «σκαλωσιά» για τους ενήλικες ώστε να καθοδηγήσουν τα παιδιά ενώ παράλληλα δίνουν σε αυτά την ελευθερία να επιλέξουν ελεύθερα την δραστηριότητα που επιθυμούν

Η διαφοροποίηση του ρόλου του παιχνιδιού σε διαφορετικά κοινωνικο-πολιτισμικά πλαίσια

- ▶ Τα μικρά παιδιά των Μάγια, τα οποία ζουν σε ένα απομακρυσμένο αγροτικό χωριό στο νοτιοανατολικό Μεξικό περνούν πολύ μεγαλύτερο μέρος της ημέρας τους παρατηρώντας τις συνηθισμένες δραστηριότητες των ενηλίκων και από πολύ νωρίς αρχίζουν να αναλαμβάνουν ενεργό ρόλο στις καθημερινές δουλειές (π.χ. κουβάλημα νερού, προετοιμασία φαγητού), ενώ περνούν σημαντικά λιγότερο χρόνο παίζοντας παιχνίδια υπόδυσσης συγκριτικά με τα μικρά παιδιά των δυτικών κοινωνιών

- ▶ Όταν μια δραστηριότητα γίνεται αντιληπτή από τα παιδιά ως παιχνίδι, τότε είναι πιο συγκινημένα, πιο προσεκτικά, εμφανίζουν μεγαλύτερο κίνητρο και σημάδια υψηλότερης ευεξίας όσο ασχολούνται με αυτήν (Howard & McInnes, 2013; Sawyer, 2017).
- ▶ Οι δραστηριότητες που γίνονται αντιληπτές ως παιχνίδι δημιουργούν ενεργή ενασχόληση και προκαλούν χαρά, το οποίο έχει ως αποτέλεσμα τα παιδιά να βρίσκονται στην κατάλληλη γνωστική και συναισθηματική κατάσταση ώστε να παραμείνουν σε αυτές και να επεξεργαστούν τις σχετικές με αυτές πληροφορίες
- ▶ Η μάθηση γίνεται πιο αποτελεσματική καθώς κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού αναπτύσσονται υψηλότερα επίπεδα δέσμευσης στη δραστηριότητα και ενεργοποίηση του ντοπαμινεργικού συστήματος το οποίο συσχετίζεται με την ανταμοιβή
- ▶ Η μάθηση στα παιδιά μέσω του παιχνιδιού διευκολύνεται επίσης λόγω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, του νοήματος και της επανάληψης